

Оригиналан научни рад

UDK 314.116/.117(=163.14)(497.4)

Original scientific work

Ирена Медар-Тања**БЕЛА КРАЈИНА – СРПСКА АУТОХТОНА ОАЗА У СЛОВЕНИЈИ**

Извод: Срби су у Словенији аутохтона заједница која је своја станишта подигла у Белој Крајини још у 16. вијеку. Како су вијекови пролазили број аутохтоних Срба у Словенији је опадао и према задњем попису 2002. године укупан број национално изјашњених белокрајинских Срба, једва је прелазило стотину припадника. У раду је дат приказ настанка четири српска села у Белој Крајини (Милићи, Пауновићи, Мариндол и Бојанци) као и национални састав, језик и вјероисповијест становништва ове српске оазе у општини Чрномелј.

Кључне ријечи: Бела Крајина, Словенија, Срби, национални састав, језик, вјероисповијест

Abstract: Serbs in Slovenia are an indigenous community that has raised their habitat in Bela Krajina in the 16th Ages. As centuries have passed, number of native Serbs in Slovenia declined and in the last, 2002 census total number of Bela Krajina Serbs barely exceeded one hundred members. The paper describes how did four Serbian villages in Bela Krajina incurred (Milici, Paunovici, Marindol and Bojanci) as well as ethnic composition, language and religion of the Serbian population oasis in the municipality Crnomelj.

Key words: Bela Krajina, Slovenia, Serbs, ethnic composition, language, religion

Географски положај и друштвено-историјски развој

„Бела Крајина обухвата крајњи југоисток Словеније, на граници са Хрватском, и готово потпуно се подудара са територијем некадашњег котара Чрномелј. На југу и југоистоку је омеђена Купом, а на сјеверу и западу Горјанцима или Жумберачком гором и Кочевским Рогом.“¹ То је карстна област дисецирана старим ријечним коритима и округлим депресијама „драгама“. Овакав географски положај био је значајан за етнички састав становништва, јер су планинске висоравни, на једној страни спријечавале већи прилив становништва из сјеверних и сјеверозападних области, а отвореност према југу и југоистоку погодовала је различитим миграционим струјањима у одговарајућим историјским епохама.

¹ *Bela Krajina*, Enciklopedija leksikografskog zavoda, Knjiga 1, Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1955. godine, str. 430.

Слика 1. – Географски положај Беле Крајине

Извор: Атлас Србије, MONDE NEUF d.o.o., штампа Политика, Љубљана, 2007.

Најстарији нађени трагови човјека на територији Беле Крајине су из доба енеолита и дјелимично бронзаног доба. Бројни су трагови илирске и халштатске културе у Метлики, а Чрномелј, средиште Беле Крајине, је насељен већ у латену.

У доба Римљана кроз ове крајеве водио је римски пут *Vinicium*, који је долазио из долине Крке у чрномелјску котлину и повезивао се са путем који преко Горјанаца води за Метлику и Хрватску. До доласка Словена, овдје влада привидно затишје. „Словенски миграциони токови око 6. века нове ере заплускују подручје Купе у походу према мору, са једне стране, и према Алпима и њиховим јужним огранцима с друге стране. Између Новомешке котлине и Беле Крајине се у то време простирао појас шума, који је у првим вековима, у миграционом и политичком погледу, раздвајао Словенце поред Крке од досељеника у данашњој Белој Крајини. Бела Крајина од Купе па све до Горјанаца и Рога, као територија око горњег тока реке Купе, добија своје прво словенско становништво са Хрватске – прекокупске стране. За први период насељавања Словена можемо тврдити да је шумски појас од Саве, код Мокрица па све до Бибнишке долине, раздвајао насељена подручја поред Крке од насељеног подручја поред Купе односно данашње Беле Крајине“ (Влаховић, Б., 1975).

Од 1330. до 1340. године сјеверно и сјеверозападно од Беле Крајине врши се колонизација њемачког живља. Насељени су у пуне предјеле који се пружају од данашњег Кочевја, па до срца Беле Крајине, по брдовитом и шумовитом предјелу. Ова етничка група названа је Кочевари по свом центру Кочевју. На југу су Кочевари све више продирали на територију Беле Крајине, гдје су стварали нова насеља и нарушавали словенску масу становништва. То продирање у словенску хомогену масу имало је за последицу постепено нагризање кочевске компактности процесом словенизације. Заједничка црква разбила је језичку баријеру и успостављањем брачних веза и асимилацијом појединаца настаје нови етнички супстрат у коме је преовладавала словенска етничка компонента. Данас су кочевска насеља у Белој Крајини углавном ненасељена.

Једно од најбурнијих раздобља у историји Беле Крајине је доба турских освајања у 15. и 16. вијеку, што је оставило последице у етничком погледу. Уплашен турским упадима народ је бјежао пред њима на сјевер и често остављао пушта читава села. На ову опустјелу земљу и празне куће насељавали су се Срби и Хрвати, који су се пред турским освајањима помјерали у потрази за мирнијим предјелима. У то вријеме покренута је велика миграциона струја која је кренула у више праваца према хабсбуршким земљама и на млетачку територију. Један дио се зауставио у Штајерској, а један у Белој Крајини.

„У 17. и 18. веку неке групе новодосељеног становништва – Жумберчани примили су унијатство и данас се осећају Хрватима, а Мариндолци и Бојанци су задржали православље и осећају се Србима. Баш та верска подвојеност била је узрок слабијег међусобног мешања, па су се у неким компактним насељима извесне групе задржале до данас, док су се у мање компактним хомогеним насељима утопили у масу словеначког народа“ (Влаховић, Б., 1975).

У Семичу и околним селима, испод планине Рога и Горјанаца, између сјеверне миграционе колонизоване струје Кочевара и јужне миграционе струје Срба и Хрвата, задржало се старосједилачко становништво, које се под утицајем цркве и школе убраја у Словенце. Метличани и Жумберчани то становништво називају Шокци, а цио крај Шокарија.

„Током минулих епоха у Белој Крајини се издвајају 4 групе концентрисане око појединих центара, уз периферна међусобна мешања. То су на северозападу Кочевари, на северу Шокци (Семич), Срби – који насељавају појас од Метлике до Виноце и Хрвати – у Покупљу“ (Влаховић, Б., 1975). На простору који насељавају Срби и данас се издвајају 4 насеља у којима су они доминантно становништво: Милићи, Пауновићи, Мариндол и Бојанци.

Специфични природни и друштвени услови довели су до стварања Беле Крајине као посебне географске и културне целине, одвојене од сусједне Долењске. Због географске затворености у култури Беле Крајине нема ни приморског утицаја, док се дјелимична отвореност према словеначкој Панонији потврђује убрајањем Беле Крајине у панонску културну зону.

Након Другог свјетског рата Бела Крајина се постепено отворила према сусједним областима, а индустријализација области привукла је до-сељенике са разних страна. Међутим, они су незнатни у односу на основне етничке групе, „које су се до данас прожеле међу собом да више не посто-ји препрека њиховом међусобном мешању и стварању нових друштвених заједница успостављањем веза“ (Влаховић, Б., 1975).

Бела Крајина – српска аутохтона оаза у Словенији

Једно од демографских обиљежја српског становништва у Словенији је условна подјела на аутохтону групу и алохтоно становништво. У Словенији већина припадника српске заједнице су алохтоно становништво, такозване „нове“ националне мањине. Ријеч је о мигрантима који су од педесетих до осамдесетих година прошлог вијека мигрирали из БиХ и рјеђе из Србије. Ме-ђутим, у Словенији су још увијек присутни потомци аутохтоне српске зајед-нице која је своја станишта подигла у Белој Крајини још у 16. вијеку.

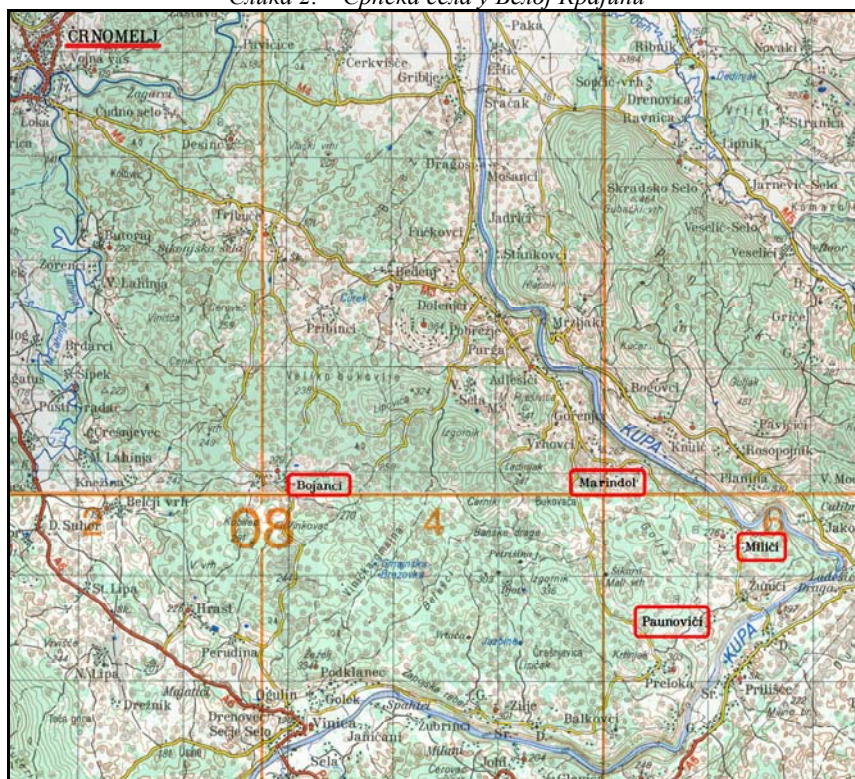
Осим Беле Крајине аутохтона српска заједница, такозвани Ускоци на-селила се и у Прекомурју, Штајерској и Приморској. Срби из ових крајева већином су се асимилovali, док су се ускочки културни елементи Белој Крајини очували и данас, уз стални међусобни утицај и преплитање етнич-ких група на пограничном подручју. „Српски живаљ се у Белој Крајини очувао у неким селима општине Чрномел: Бојанци, Мариндол, Милићи, Пауновићи. По вероисповјести су православни пошто унијаћење није до-спело до Беле Крајине односно у Бојанце и Мариндол који су захваљујући свом статусу (нису били у Војној Крајини) и забачености остали „забора-вљени“ и у верском погледу, па се православље тамо очувало. Бојанци и Мариндол су примали избеглице из Жумберка који нису хтели да прихвате унију па су се склонили у та села“ (Комац, М., 2000).

„Прва српска колонија је у Мариндол дошла 1548. године из Приле-сја и из Прибинаца, данас словеначких села која леже између Адлеша и Трибучана. Године 1561. кад је Мариндол себи прикључио Ленковић у ње-га су се населили још православци, који су дошли са подручја Жумберка“ (Bešter, R., i sur. 2006). Према предањима Мариндолци су прешли из Жум-берка у вријеме Марије Терезије да би избјегли католичење. „Населили су се у шуму неке Маре, по којој је село прозвано Мариндол. ... Казивања о имену Мариндола су обична нагађања, јер се Мариндол тако звао и прије доласка Срба: међу насељима која су страдала од упада турака 1528. годи-не били су Виница и Мариндол, а тек око двадесет година послје тога до-шло је до насељавања Срба у Мариндол“ (Filipović, S. M., 1970).

Село се некада звало Шобатовци или Шобатово село по једној од по-родица која је ту насељена. Од почетка 18. вијека на пољу изнад села се налази гробље, на којем до 1890. године била дрвена црква Светог Стефа-на. Црква је у то вријеме служила као вјерски објекат не само за Марин-

дол, већ и за Милиће и Пауновиће. Данас у селу нема цркве, а становништво одлази у Цркву Светог Петра у Милићима (Bešter, R., i sur. 2006).

Слика 2. – Српска села у Белој Крајини

Извор: Топографска карта 1:100.000, Ново Место 319 и Огулин 369, Војно-географски институт, Београд, 1976. године

О насељавању осталих белокрајинских ускочких села нема тачних података, ни у историјским изворима нису боље обрађени. Тачна година насељавања Бојанаца се не зна. „Име Woianze се у документима први пут јавља у урбаријима из 1674. године. Бојанце су населили Ускоци као и Мариндол“ (Bešter, R., i sur. 2006).

Бојанчани имају неколико предања о свом досељењу и настанку села, али су она међу собом противрјечна. Бојанчани истичу, да њихови стари нису прешли овамо из Жумберка, већ да су село основали Срби који су дошли са ријеке Бојане у Црној Гори, па се зато и село зове Бојанци. По неким предањима Бојанчани су поријеклом из Србије, али по неким су дошли из Лике, а у Лику из Босне.

Сва предања су сагласна у једној чињеници, а то је да су у село дошле најприје четири породице. Ти досељеници су у почетку били смјештени у Адлешаћима на властелинству адлешаћких барона, па их је је барон премјестио на мјесто гдје су основали Бојанце. Те четири породице које су се прве населиле биле су: Врлинић, Радојчић, Кордић и Миросаљац (Filipović, S. M., 1970). Потомке ових породица могуће је и данас наћи у Бојанцима, с тим да се породица Миросаљац односно Миросаљић, која је давно изумрла, спомиње као топоним Миросаљка у Бојанцима. На периферији села налази се Црква посвећена Јовану Крститељу, око које се налази преко 500 година старо гробље.

У урбаријима се до 18. вијека не помињу села Милићи и Пауновићи. Долину Купе јужно од Мариндола насељавале су породичне задруге насељених Ускока. У једној задрузи је живјело и до пет браће са породицама, а повећањем броја становника у задругама оне су се преобразиле у засеоке, а касније у самостална села, која су названа по презименима задруга (Милићи и Пауновићи). Село Милићи је првобитно било заселак Мариндола тако да се у његовом атару и данас налази Мариндолска црква. Село се раније звало Милић село. Према предању: „кад су Срби дошли у овај крај нису хтели да се населе у равни у данашњем белокрајинском селу Грибљу, него су отишли у брдо где су могли да напасају козе“ (Filipović, S. M., 1970). На простору данашњег гробља налазила се стара црква, која се урушила и 1868. године обновљена је на мјесту садашње цркве посвећене Светом Петру.

Као Милићи и село Пауновићи су бивши заселак Мариндола. Село се раније звало Пауновић село. У шуми изнад села је старо гробље које је због тешке доступности 1969. године напуштено и пресељено на поље у селу. На старом гробљу је постојала црквица Светог Петра. Црква је пропала, а мјесто на којем је стајала домаћи становници и данас називају Свети Петар.

Села Мариндол, Милићи и Пауновићи су, за разлику од Бојанаца, била саставни дио Војне крајине до њеног укидања 1871. године. Бојанци су били под јуридикцијом Крањске, а у Краљевини Југославији су припадали Словенији, Љубљанској области и касније Дравској бановини. Мариндол, Милићи и Пауновићи су по укидању Војне крајине припали Хрватској, гдје су били у периоду Краљевине Југославије. По историјском праву подручје Жумберка и Мариндола касније је припало Крањској, којој је припадало прије него је прешло под Војну крајину. Због тога што просторе нису насељавали Словенци, влада бановине у Загребу је захтијевала да Крањска ова села врати Хрватској. Крајем Другог свјетског рата Мариндол, Милићи и Пауновићи су припали црномелском округу, па је од 1946. године на том простору опет важила граница из Краљевине Југославије, по којој је Мариндол припао Хрватској. Фебруара 1952. године на наговор сељака из Мариндола, Милића и Пауновића, одржан је референдум, на којем су одлучивали о томе да се прикључе републици Словенији. Прикључењу су се противила

само два становника тих села. Априла 1952. године установљена је скупштина општине Адлешаћи, у коју су од тад уредно пренешене матичне књиге и катастарске расправе за та три српска села, а 1955. су цијелу општину Адлешаћи прикључили општини Чрномелј. У том дијелу Беле Крајине 1952. године је опет постојала граница која је ту успостављена у 14. вијеку.

Разлози за прикључење Словенији су били практичне природе. „Поменути три гранична села су припадала хрватским општинама Прилишће и Неретић, са којима су имала веома слабе везе. Проблем су била и честа плављења ријеке Купе. Мостова из тих села на хрватску страну није било. У оближњим Жунићима, који се налазе између Пауновића и Милића, мост је саграђен 1955. године. Сељаци су видјели да се крајеви на словеначкој страни Купе развијају брже од крајева на хрватској страни и зато су се одлучили прикључити Словенији“ (Bešter, R., i sur. 2006).

Иако је проучавање коријена далеко у прошлост привлачно, остаје без праве вриједности, јер су процеси етничког стапања (асимилације) и миграционих токова трансформисали етничку слику овог простора, што је могуће видјети из анализе броја становника српске популације у овим селима.

Национални састав

У Мариндолу, Милићима и Пауновићима је 1900. године било 330 становника. Мариндол је имао 169 људи, Милићи 113, а Пауновићи 48 становника. У Бојанцима је 1900. године живјело 220 становника. Свих 550 евидентираних становника били су српске националности.

Табела 1. – Број становника у проучаваним селима (Милићи, Пауновићи, Мариндол, Бојанци) по пописима становништва

Год.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1931.	1948.	1953.	1961.	1966.	1981.	1991.	2002.
Број ст.	686	627	688	550	503	492	452	471	398	361	304	285	243

Извор: Bešter, Romana, Mitja Hafner-Fink, Miran Komac, Felicita Medved, Mojca Medvešek, Petra Roter i Natalija Vrečer (2006) Ugotavljanje stališč prebivalcev Naselij Bojanci, Marindol, Miliči, Paunoviči o metodah i poteh ohranjanja etno-kulturne dediščine „uskoških“ teritorjev, u Miran Komac i Mojca Medvešek (ur.) Percepcije slovenske integracijske politike. „Uskoško“ prebivalstvo v Beli krajini, etnična diskriminacija v delovnem okolju, izseljavanje in povratništvo Slovencev: zaključno poročilo, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, str. 36.

„Бојанци су 1860. године имали 273 становника, 1890. године било их је 264, а према попису 2002. године у сва четири српска села живјеле су само 243 особе. Највеће иселјавање је обухватило Милиће, који су 1890. године имали 161 становника, а по задњем попису било их је тек 23, нешто мање него у Мариндолу и Пауновићима. Од 1869. године се број становни-

ка у селима Бојанци, Мариндол, Милићи и Пауновићи смањено за преко 400 особа“ (Vešter, R., i sur. 2006).

Поређењем података о броју кућа, које је 1967. године добио Миленко С. Филиповић и објавио у раду „Српска насеља у Белој Крајини (у Словенији)“, с подацима које је Дивна Огњановић добила на терену, 13. априла 1996. године, и објавила у раду „Поглед кроз прошлост и виђење будућности Срба у Белој Крајини“ евидентно је да број кућа у тим селима бројчано расте, али се и национална структура становништва мијења.

Табела 2. – Српске куће у проучаваним селима (Милићи, Пауновићи, Мариндол, Бојанци) 1967. и 1996. године

Насеље	Број кућа 1967.	Број кућа 1996.
Бојанци	28	32
Мариндол	25	46
Пауновићи	11	10
Милићи	26	13
Укупно	95	103

Извор: Огњановић, Дивна (1997) *Поглед кроз прошлост и виђење будућности Срба у Белој Крајини, Срби у Словенији – зборник радова са Конференције одржане 8. и 9. јуна 1996. у Сремским Карловцима, Светска српска заједница, Београд, стр. 108.*

Број кућа се повећао за осам. „Те куће су саградили млади људи који су се одселили на рад у околне градове, а са изградњом асфалтиране цесте од Трибуче до Бојанаца 1990. (кроз село је цеста асфалтирана 1988. и исте године је уведен водовод) враћају се у родне Бојанце“ (Огњановић, Д., 1997).

У два од четири проучавана села број кућа је порастао. У Мариндолу се повећао за 45,6% (од 25 на 46), а у Бојанцима за 12,5% (од 28 на 32). У Милићима и Пауновићима је дошло до опадања броја кућа, тако да се број кућа у Милићима преполовио (са 26 на 13), док је у Пауновићима у испитиваном периоду само једна кућа мање (1967. било је 11, а 1996. године било је 10 кућа).

Сва четири проучавана села од пописне 1961. године припадају општини Чрномел, тако да је из приказа националне структуре становништва ове општине могуће видјети учешће српске популације у укупној популацији Чрномела. Територија општине није увијек била иста. Од пописне 1961. па до пописне 1991. године територија општине је непромијењена, тако да се подаци о броју и структури становништва у том интервалу могу поредити, што није случај са пописном 2002. годином. Поред разлике у територији општине у пописној 2002. години су одбијени такозвани „здомци“ (особе које у тренутку пописа више од једне године не бораве у Словенији).

Према попису 1961. године у Чрномелу је живјело 16.906 становника међу којима су најбројнији били Словенци (15.733 особе или 94,64%), док су Срби чинили другу највећу националну групу са 528 или 3,12% ста-

Irena Medar-Tanjga

новника. Иако је број становника до пописа 1971. године порастао, број становника који су се изјаснили за српску националност је опао, тако да су 403 Србина чинили 2,21% становништва и били су трећа по величини национална група последице Словенаца и Хрвата.

Табела 3. – Национални састав становништва у општини Чрномељ, Словенија, 1961, 1971, 1981, 1991. и 2002. године

Национална припадност	1961.	1971. ¹⁾	1981. ¹⁾	1991. ¹⁾	2002.
	Апсолутне вриједности				
Национално одређени					
Словенци	15.773	16.034	15.584	15.991	11.857
Роми ⁵⁾	- ⁶⁾	113	46	85
Бошњаци ²⁾	138
Македонци	26	10	18	17	19
Муслимани ³⁾	4	25	77	231	37
Срби	528	403	489	365	136
Хрвати	487	441	787	1.029	633
Црногорци	16	23	11	29	3
Остали национално одређени	14	39	43	50	52
Национално неодређени					
Одређили су се као Југословени	33	65	183	139	3
Одређили су се као Босанци ⁴⁾	74
Регионално одређени	50	66	15	
Остали национално неодређени	74
Нису жељели одговорити	14	32	90	345
Непознато	25	34	141	372	1.124
Укупно	16.906	17.138	17.544	18.374	14.580

Напомене: 1) Подаци нису прерачунати по методологији Пописа 2002. тако, да нису одбијени такозвани „здомци“ (особе које у тренутку пописа више од једне године не бораве у Словенији). У пописима 1961. категорија „здомци“ није постојала.

2) Могућност одређења за Бошњаке као народ била је у Уставу Федерације Босне и Херцеговине укључена 1994. године.

3) Укључене су особе, које су се одређиле за Муслимане у смислу етничке, а не вјерске припадности

4) У резултатима протеклих пописа су они који су се одређили за Босанце били уврштани међу регионално одређене.

5) = одговор није био могућ

6) - = нема појаве

Извор: *Статистички уред Републике Словеније*

Од 17.544 становника Чрномеља колико их је пописано 1981. Срби су чинили 2,79% становништва и даље су били трећа по реду национална група. У десетогодишњем периоду број Срба је порастао за 17,6%, док је број Хрвата, друге националне групе по величини порастао за 44% (са 441 на 787).

Број Хрвата је и у сљедећем десетогодишњем периоду порастао за 23,5%, док је број Срба опао за 25,4%, тако да је 365 Срба чинило 1,99% од укупно 18.374 пописане особе у 1991. години. Повећање броја Хрватског становништва могуће је објаснити чињеницом да је становништво општине Чрномел у заједничкој држави Југославији, због граничног положаја, у неким аспектима живота, било упућено на хрватско становништво на другој обали ријеке Купе. Избор брачног партнера истог језика био је могућ, а бољи животни стандард и бржи развој општина, доводио је супружнике у Словенију. Малобројно српско становништво у Чрномљу, приликом склапања бракова, било је у упућено на словеначко и хрватско становништво, што је резултирало опадањем српске популације.

Према попису 2002. године за Срби у Чрномљу су чинили тек 0,93% становништва. Од укупно 14.580 становника, Словенци су чинили 81,32%, а други по бројности Хрвати 4,34% становништва. У овој пописној години број особа које нису жељеле да се изјасне о својој националности повећао се скоро 4 пута, а број особа чија је националност непозната 3 пута. За претпоставити је да је српску популацију могуће наћи и у ове двије пописне категорије.

Подаци о броју становника по насељима доступни су за 1981. и 1991. годину, тако да је поређењем података о српском становништву у истраживаним селима (Бојанци, Мариндол, Милићи и Пауновићи) са бројем Срба у цијелој општини Чрномел евидентно да је 1981. године 62,67% Срба општине Чрномел живјело на територији четири испитивана села. Овај проценат је у 1991. години још већи и износи 78,08%.

Из резултата пописа становништва из 1981. и 1991. видљиво је да се у Бојанцима, Мариндолу, Милићима и Пауновићима највише људи одређује као Срби. Године 1981. је у четири проучавана села живјело укупно 304 становника, од којих се 231 определијелило као Срби, што чини нешто 76,00% становништва. Словенци су чинили 15,13%, Хрвати 3,95%, а Југословени 1,64% становништва. Национално неопређено становништво и становништво чија национална припадност није позната чинило је 4,93%.

У попису 1991. године, Срби су чинили 41,4%, Словенци 19,30%, а Хрвати 3,51%. Значајно је порастао број оних који су се изјаснили као Југословени и у овој пописној години износио је 21,75%. Исто се десило и са становништвом које се није жељело национално да се изјасни или чија је националног непозната. Ово становништво је чинило 12,28%. То јасно указује на велики број мјешовитих бракова. Пораст изјашњених као Југословени у попису 1991. године вјероватно је могуће приписати чињеници, да су дјеца из мјешовитих бракова одрасли и самовољно се изјашњавали. На смањење учешћа српски опређеног становништва, поред лоше старосне структуре и мјешовитих бракова међу млађом популацијом утицала и политичка ситуација.

„Подаци о националној припадности становништва испитиваних села, из пописа 2002. године нису на располагању. Одлука Статистичког уре-

да, да те податке не објави, повезана је са чињеницом да би ти подаци могли бити, прије свега, извор разних могућих шпекулација. Та одлука је утолико неуобичајенија, јер је цијели модел очувања мањина у Словенији везан за ове просторе“ (Bešter, R., i sur. 2006).

Табела 4. – Национални састав становништва у проучаваним селима (Милићи, Пауновићи, Мариндол, Бојанци), Словенија, Пописи 1981. и 1991. године

Насеље	Словенци		Срби		Хрвати		Југослов.		Неопређљени Непознато		Укупно	
	1981.	1991.	1981.	1991.	1981.	1991.	1981.	1991.	1981.	1991.	1981.	1991.
Бојанци	21	18	74	47	-	1	1	14	1	19	96	102
Мариндол	13	23	97	41	2	1	-	39	9	3	121	107
Милићи	5	6	32	21	4	1	4	4	4	-	45	32
Пауновићи	7	8	28	9	6	7	-	5	1	13	42	44
Укупно	46	55	231	118	12	10	5	62	15	35	304	285

Извор: Статистички уред Републике Словеније

Словенија 2011. године није направила попис становништва. Опређљили су се да до података о Попису становништва, домаћинства и станова у 2011. години дођу Регистарским пописом, при чему би податке о становништву добили из Централног регистра становништва (Министарство унутрашњих послова), о домаћинствима из Евиденције домаћинства (Министарство унутрашњих послова), о становима из Регистра некретнина (Геодетска управа Републике Словеније), о запосленима из Статистичког регистра радно активног становништва (Статистички уред Републике Словеније). Ово је први попис који није изведен теренским пописивањем, чиме се Словенија придружила ријетким европским државама које су извеле овакав попис (Данска, Финска, Низоземска). У брошури која пропагира овакав вид пописа издвојене су предности (није потребно теренско пописивање, не оптерећује се становништво пописима, велика уштеда администрације и финансијских средстава, изостанак додатних запошљавања за пописе, добар квалитет података, бржа објава података, могућност чешћег пописивања на овај начин)², али недостаци су изостављени. Највећи недостатак овог вида пописа становништва је немогућност добијања података о националној, језичкој и вјерској припадности становништва.

Према подацима пописа Срби, насељени на овим просторима од 16. вијека, лагано нестају, а асимилацијом ове популације, која даје историјски легитимитет за стицање статуса националне мањине, шансе да Срби тај статус у Словенији добију постају сваким даном све мање.

² www.stat.si/popis2011/doc/zgibanka-SLO-var2_koncna.pdf, отворено 04.11.2012. у 22.45

Убрзаној асимилацији становништва допринијело је и константно исељавање становништва са ових простора, узроковано лошим животним условима. Осамдесетих година 19. вијека неки становници су се упутили у Босну на изградњу жељезничких пруга, а деведесетих година је те крајеве, као и друге дијелове Беле Крајине задесило исељавање у Америку. Неки дио исељеника се касније вратио, али је већина остала у Америци, највише у околини Питсбурга (Filipović, S. M., 1970).

У периоду након Другог свјетског рата, и поред значајног развоја села, наставља се напуштање ових крајева. Млађе становништво, које има више школе остаје у већим мјесним средиштима (Новом Месту, Љубљани,...). Исељавање последице Другог свјетског рата означавају и селидбе у мјеста у Банату у која се иселило приближно 10 породица из Мариндола, Бојанаца и Пауновића.

„У новијем периоду неки исељеници се враћају завичају, обнављају старе куће или граде нове као викендице или стална боравишта. Присутни су и нови досељеници, такозвани викендаши“ (Bešter, R., i sur. 2006).

Језик

„Језик Срба у Белој Крајини и Жумберку по свом значењу припада источнохерцеговачком нарјечју. Његова основна карактеристика је досљедна употреба штокавштине. Карактерише га и ијекавски изговор са елементима икавског и екавског говора. Екавштину вјероватно треба приписати упливу словеначког језика, и чињеница да је становништво Мариндола, Милића и Пауновића, а повремено и Бојанаца, имало до Другог свјетског рата школу на српском књижевном језику и српске учитеље који су говорили књижевни екавски језик. Данас ијекавски и екавски изговор нису досљедни и мијешају се. На то је вјероватно утицао и језик у Српској православној цркви, будући да су молитвеници преведени на српски језик са екавским изговором, а код млађег становништва на то су утицале и словеначке школе и послови. Назив језика међу сељацима није јединствен и називају га: српски, хрватски, српскохрватски, мијешани, домаћи, бојански, белокрајински, матерњи који је „чудан“ итд. Њихов језик се разликује од словеначког, али по њиховом мишљењу није ни чисти српски. Осим тога сматрају, да има белокрањски говор доста хрватских ријечи“ (Bešter, R., i sur. 2006).

У четири проучавана села 1991. године су евидентиране 164 особе (57,54%), које су као матерњи језик навеле српски или српскохрватски. Занимљив је податак да се за Србе исте године определијелило 118 (41,40%) становника. Особе, њих 46, којима је матерњи језик српски или српскохрватски, а нису се изјасниле за српску националну припадност, вјероватно је могуће наћи међу 62 особе које су се национално изјасниле као Југословени, или међу 35 особа чија националност је непозната.

Табела 5. – Становништво по матерњем језику у проучаваним селима (Милићи, Пауновићи, Мариндол, Бојанци), Словенија, Попис 1991. године

Насеље	Матерњи језик					Број становника	
	словеначки	српски српскохрватски	хрватски	други	непознато	Срби	Укупно
Бојанци	38	46	2	-	16	47	102
Мариндол	27	74	5	-	1	41	107
Милићи	6	26	-	-	-	21	32
Пауновићи	13	18	12	1	-	9	44
Укупно	84	164	19	1	17	118	285

Извор: Статистички уред Републике Словеније

Занимљив је и податак да се 1991. године за Словенце определијело 55 особа, а 84 особе су навеле словеначки језик као матерњи. За претпоставити је да су ових тридесетак особа дјеца из мјешовитих бракова или језички већ асимиловано становништво.

За попис становништва 2002. године податак о матерњем језику по насељима није на располагању. Статистички уред Републике Словеније ове податке није објелоданио, што свакако не иде у прилог становништву ових села које за матерњи није одабрало словеначки језик.

Најзначајнију улогу у очувању језика има држава, која организовањем часова за учење мањинских језика и заступљеношћу истих у медијима помаже мањинским популацијама, да очувањем матерњег језика очувају свој етнички идентитет. У случајевима у којим држава о томе не води бригу, водећу улогу преузима породица, а у неким случајевима и сеоско окружење. На школу, као фактор очувања језика, а често и на црквено окружење у белокрајинским селима није било могуће поуздано рачунати.

„Школа у Мариндолу основана је 1878. године. До 1918. године у њој су учили управитељи парохија, а за време старе Југославије у Мариндолу су били настањени прави учитељи. Школа је укинута 1942. године, а поново је оживљавају партизански учитељи 1943. У школској 1945/46. години почињу опет учити српски учитељи и предају до 1958. године. Последњи учитељ који је предавао на српском језику био је домаћин из Пауновића, који је завршио учитељску школу у Новом Месту. По његовој трагичној смрти, Месној заједници Адлешићи није успело да пронађе не само српског него било ког учитеља који би био спреман да предаје у школи у Мариндолу“ (Огњановић, Д., 1997).

У жељи да имају наставу на српскохрватском језику, Мариндолци су организовали референдум, на којем је требало да се одлучи језику на којем би се учило. Референдум није одржан, јер су становници, из страха од подјеле унутар села, пристали на наставу на словеначком језику. На одлуку је

утицала и чињеница да су им дјеца настављала школу у словеначким школама у Чрномелју, а не у удаљенијем Карловцу. Тако је до школске 1962/63. године у Мариндолу организована настава на словеначком језику.

Године 1963. осмогодишња школа у Адлешићима преименована је у четворогодишњу подручну школу, а подручне школе у Мариндолу и Бојанцима су укинуте. Дјеца из Мариндола, Милића и Пауновића и данас од 1-4. разреда иду у Адлешиће, а од 5-8. разреда у Чрномелј.

„У почетку, мариндолска деца нису знала словеначки, а некима је и латиница стварала тешкоће. Родитељи, који ни сами нису владали словеначким, при учењу им нису могли помагати. Зато су адлешићки учитељи српској деци посветили посебну пажњу, за њих су припремили допунску наставу словеначке граматике“ (Огњановић, Д., 1997).

„Школа у Бојанцима установљена је 1890. године. Пред Други светски рат Бојанчани су имали наставу на словеначком језику, коју је држао учитељ из Драгатуша. Настава се одвијала четвртом и недељом кад је драгатушка школа имала слободне дане. И прва учитељица, која је стигла из Љубљане предавала је на словеначком. Домаћини се сећају да су их између тих периода на словеначком, учили на српскохрватском језику“ (Веџег, Р., i sur. 2006). „Између два светска рата у Бојанцима децу су училе учитељице које су дошле из Србије. Настава на српском одвијала се до 1957 (1954). Тада је добио декрет за предавање у школи учитељ из Чрномља. Његов услов је био настава на словеначком језику.

Године 1964. школа је укинута због премалог броја деце, а школска деца предшколована су у Основну школу у Виници. Показало се да је основни проблем удаљеност Виноце – 6 километара. У почетку је било доста отпора, али када је руководство школе одлучило да деца у току недеље станују у Виноце, родитељи су се помирили са новонасталом ситуацијом“ (Огњановић, Д., 1997). Дјеца из Бојанаца су у школи у Виноци имала много мање тешкоћа са словеначким језиком од мариндолских школараца, јер су прије пребацивања у Виноцу, у периоду од 1957. до 1964. године имала наставу на словеначком језику.

Асимилација несловеначког становништва, укидањем могућности школовања на матерњем језику проузроковала је да дјеца у белокрањским селима углавном говоре словеначки, а „домаћи“ језик уче користећи га у комуникацији са старијима. Употреба језика код одраслих зависи од њихове старости, образовања и покретљивости. У Милићима, Пауновићима и Мариндолу Срби међу собом разговарају српски и данас се труде да науче своје потомке матерњи језик, док се у Бојанцима у свакодневном животу становништво споразумјева углавном на словеначком језику. Становништво овог села је нешто школованије и раније се почело мијешати са околним, углавном словеначким, становништвом. Осим тога, Бојанчани су мање религиозни од осталих Срба у испитиваним насељима и у овом селу

су мјешовити бракови бројнији и раније су се почели склапати, тако да су дјеца из тих бракова прихватала елементе обе културе, а школовање у словеначком окружењу условило је чешћу употребу словеначког језика и за постављање српске традиције и језика.

За ширење националног духа дјеце из испитиваних села, а посебно из Бојанаца, предавана је вјеронаука на српском језику.

Вјероисповијест

Изражавање и манифестовање религиозно-духовне и традиционално-културне припадности Српској православној цркви представља важан и нераскидив дио националног бића у колективном животу Срба у дијаспори.

Вјероисповијест по пописима становништва након Другог свјетског рата све до 1991. године у некадашњој Југославији није евидентирана. „У вјерског смислу села су након Другог свјетског рата била скоро хомогена. Опадању удјела православног становништва допринијела је поред вјенчања са римокатоличким вјерницима и маргинализација вјерске праксе у некадашњој Југославији“ (Bešter, R., i sur. 2006).

Православаца је 1991. године било 135, од укупно 285 становника. Број оних који су се исте године определијелили за православне, био за 12,49% већи од броја оних који су се определијелили као Срби, а за 10,18% мањи од оних који су као матерњи језик навели српски или српскохрватски (164 особе). Ти бројеви указују на то, да је асимилацији више подлегла националност у односу на вјероисповијест, док је матерњи језик најмање подлегао.

Мањи број римокатолика (40 особа) од оних који су се определијелили као Словенци и Хрвати (65 особа), говори да људи који живе у мјешовитим браковима, углавном нису вјерници или им је вјерска припадност непозната.

Табела 6. – Становништво по вјероисповијести у проучаваним селима (Милићи, Пауновићи, Мариндол, Бојанци), Словенија, Попис 1991. године

Насеље	Вјероисповијест			Није вјерник	Неп.	Није желио одговорити	Број становника	
	католичка	православна	остале				Срби	Укупно
Бојанци	9	51	-	19	23	-	47	102
Мариндол	19	44	1	-	6	37	41	107
Милићи	2	25	-	-	5	-	21	32
Пауновићи	10	15	-	-	5	14	9	44
Укупно	40	135	1	19	39	51	118	285

Извор: Статистички уред Републике Словеније

Подаци о вјероисповијести по насељима по попису из 2002. године нису на располагању, као ни подаци о националној припадности и матерњем језику. Приказивање података о националним карактеристикама ста-

новништва четири белокрајинска села, која су стољећима насељена српским становништвом, могло би се сматрати првим кораком у признавању мањинског статуса овој популацији од стране словеначке државе.

На територији Беле Крајине налазе се двије парохije Српске православне цркве које припадају двјема епархијама. У оквиру Загребачко-љубљанске епархије налази се парохija Бојанци, док се парохija Мариндол налази у оквиру Горњокарловачке епархије.³

Парохijsко сједиште у Бојанцима смјештено је у храму посвећеном Усековању главе Светог Јована Претече. „Храм у Бојанцима је грађен од 1846. до 1848. године, на месту некадашње цркве брвнаре. Обнова храма је извршена 1964. године (прилогом Томе Врленића, који живи у САД). Године 1975. на храму је обновљена фасада, конзервиран лим и обновљено све потребно за богослужење (прилозима Симе Врленића, Милице Јаковац и Смиље Милић)“ (Огњановић, Д., 1997). Црква је поново обновљена 2005. године. Приликом овог реновирања око 40% средстава обезбиједила је Влада Словеније (Министарство за културу), 30% општина и 30% становници села. Црква је локални споменик културе.

Државне власти самовољно су уписале цркву у друштвено власништво, а мјесна заједница самовољно је направила асфалтни пут према гробљу на црквеном земљишту и срушила господарску зграду на тој парцели.

На обновљеној цркви стоји мермерна плоча с натписом:

Врлинић, Радојчић и Кордић
су били први насељеници 1593.

Натпис је наручио господин Раде Ст. Врлинић, чија је супруга родом из Бојанаца. Плоча је прво уручена у ћириличком писму, али су при повратку из Словеније у САД, где стално живе, поручили да плоча буде ипак у латиници. Натпис „боде очи“, јер би управо ћирилично писмо на цркви и споменицима на гробљу пред црквом требало бити живи свједок српског постојања на овом простору. „И година је погрешна, јер има података да је ово село насељено између 1526. и 1530. године“ (Огњановић, Д., 1997).

Ћирилично писмо замењује се чак и на надгробним споменицима. Често се, на крају презимена уместо „ћ“, појављује слово „ч“.

Посјећивање цркве у Бојанцима је скромно. Обично је то само неколико старијих особа. Омладина у цркву не иде. Становници овог села су у бившој заједничкој држави углавном били чланови Комунистичке партије. Такво идеолошко опредјељење, донијело им је боље положаје у служби, па су неки Бојанчани у прошлом систему били на важним пословним и поли-

³ На територији Републике Словеније се налази девет парохija Српске православне цркве које припадају двјема епархијама. У оквиру Загребачко-љубљанске епархије налазе се парохije: Љубљана, Копар, Крањ, Марибор, Цеље, Ново Место, Нова Горица и Бојанци, док се у оквиру Горњокарловачке епархије налази само парохija Мариндол.

тичким положајима. Приврженост комунистичком систему удаљила их је од цркве, вјере, а тиме довела до губљења традиције и етничких карактеристика становника овог села. У ријетким породицама у Бојанцима се још одржала традиција слављења славе и већих празника, нарочито Ускрс, Божић и Усековање (црквена слава). Свештеник долази из Новог Места и службе се обављају прве недјеље у мјесецу и приликом већих празника. Становници се с очигледним нерасположењем одазивају на службу свештеника из Новог Места, који служи у Бојанцима једном мјесечно. О односу мјештана према цркви и свештенику говори и догађај из 2004. године. Свештеникова идеја да у Бојанцима организује свесловеначки сусрет црквених одбора, није прихваћена од стране мјештана који су сматрали да им таква манифестација није потребна јер би их непотребно експонирала.⁴

Слика 3. – Надгробни споменици код Цркве Усековања главе Светог Јована у Бојанцима

Фотографисала Ирена Медар-Тањга, 17. 04. 2009. године

Једина парохија Горњогарловачке епархије на територији Републике Словеније је парохија Мариндол, која припада Архијерејском намјештству Карловачком. Службе су вршене у храму Светог Стефана изграђеном 1868. године. Овај храм се срушио 1926. године и данас се служба врши у новом храму посвећеном Светом апостолу Петру. Парохију сачињавају: Мариндол, Милићи и Пауновићи, а свештеник из Моравица из Републике Хрватске обавља службу једном мјесечно. И ова црква је обновљена средствима Министарства културе Републике Словеније 2007. године. Прије пар година поред цркве је направљена и мртвачница. Црква је за накнаду од 100 еура мјесечно дозволила Телекому да на звоник постави одашиљач. Новцем који зараде плаћају струју којом је црква освијетљена ноћу.⁵

Вјерска ситуација у Мариндолу, Милићима и Пауновићима је битно другачија. Црква за ова три села налази се у Милићима и посвећена је Светом Петру. Кључеви ове цркве налазе се код једне породице из Милића која цркву обилази, чисти и отвара када је потребно. Становништво истраживаних села опажа занимљиву појаву, да на црквеним обредима у Милићима учествује већи

⁴ теренска истраживања, април 2009. године

⁵ теренска истраживања, април 2009. године

број вјерника православне вјероисповијести из сусједних општинских средишта, прије свега из Чрномелја и Метлике. У Милићима је служба сваку прву недељу у мјесецу, када долази свештеник из (Српских) Моравица из Хрватске. У цркву редовно долази 30-40 особа, а приликом већих празника посјета је и већа.

Слика 4. – Тирлични натпис на Цркви Светог Петра у Милићима

Фотографисала Ирена Медар-Тања, 16. 04. 2009.

Основни проблем када је у питању Српска православна црква у Белој Крајини је подијељеност двије парохије у двије епархије, као и непостојање парохја у овим парохијама. Непостојање редовне црквене праксе и диференцираност на веома малом географском простору доводи до губитка кохезионе улоге цркве. Наиме, цркве у дијаспори играју важну улогу у очувању етничког идентитета, традиције народа и у осјећају повезаности између њених припадника. Ријетке службе, непостојање блиског односа са свештеницима усљед њиховог живота у другим парохијама, те недостатак окупљања при цркви у различитим поводима условила је недостатак осјећања повезаности код парохијана, а постојање двије парохије и епархије на овако малом простору ту неповезаност шири и на сеоске заједнице. Умјесто кохезије међу припадницима ове двије парохије често се јавља завист и ривалство.

Закључак

Основни проблем српске заједнице у Словенији је непризнавање статуса националне мањине од стране државе иако постојање аутохтоне белокрајинске заједнице чини историјску подлогу за њихов бољи положај и статус. Колико је стање драматично видљиво је на примјеру Беле Крајине, која је стољећима одолијевала асимилационим процесима, а како тренутно изгледа у наредних педесет до сто година, ово становништво ће бити потпуно асимиловано и утопљено у домицилни словеначки живаљ. Асимилацији је допринио и

процес индустријализације и деаграризације, као и процес пресељења сеоског становништва у градове. Ипак, главни узрок асимилације је небрига о етничким и културним карактеристикама ове аутохтоне групе настањене на територији Словеније још од 16. вијека. Укидање школа на српском језику, непостојање редовне црквене праксе, осјећај неповезаности са свештеницима који ту долазе само једном мјесечно, непостојање друштва која би се бавила неким видовима очувања идентитета, су поред небриге државе и матице, само неки од узрока убрзане асимилације на овим просторима.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Атлас Србије*. (2007), MONDE NEUF d.o.o., штампа Политика, Љубљана.
- Бањац, Ж. (1997). *Срби у Словенији – прошлост и садашњост*, Срби у Словенији – зборник радова са Конференције одржане 8. и 9. јуна 1996. године у Сремским Карловцима, Светска српска заједница, Београд.
- Bela Krajina*. (1955). Enciklopedija leksikografskog zavoda, Knjiga 1, Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb.
- Bešter, R., Hafner-Fink M., Komac M., Medved F., Medvešek M., Roter P., Vrečer N. (2006). *Ugotavljanje stališč prebivalcev Naselij Bojanci, Marindol, Miliči, Paunoviči o metodah i poteh ohranjanja etno-kulturne dediščine „uskoških“ teritorjev*, u Miran Komac i Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike. „Uskoško“ prebivalstvo v Beli krajini, etnična diskriminacija v delovnem okolju, izseljavanje in povratništvo Slovencev: zaključno poročilo*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Влаховић, Б. (1975). *Неки етнички процеси у Белој Крајини (Словенија)*, Гласник Етнографског института, књ. XXIV, САНУ, Београд.
- Влаховић, Б. (1997). *Допринос словеначке и српске етнологије проучавању Срба у Белој Крајини*, Срби у Словенији – зборник радова са Конференције одржане 8. и 9. јуна 1996. године у Сремским Карловцима, Светска српска заједница, Београд.
- Грујић, Р. (1922). *Српско-хрватско насељавање по Штајерској*, Гласник Географског друштва, књига 7-8, Београд.
- Дрљача, Д. (1997). *Допринос српске и словеначке социологије проучавању Срба у Словенији*, Срби у Словенији – зборник радова са Конференције одржане 8. и 9. јуна 1996. године у Сремским Карловцима, Светска српска заједница, Београд.
- Ивић, А. (1923). *Миграције Срба у Хрватску током 16, 17. и 18. стољећа*, Српски етнографски зборник, књ. XXVIII (16), Суботица: Српска краљевска академија
- Клорчић В., Комас М., Кржишник-Букић В. (2003). *Albanci, Bošnjaki, Crnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji, Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja
- Комац, М. (2000). *Српска заједница у Словенији*, Беседа – Часопис за културу, број 1, година I, Друштво Српска заједница, Љубљана.
- Комац, М. (2002). *Narodne manjšine in nacionalni interes*, Теорија и пракса, let 39, št. 4/2002, Ljubljana.
- Комац, М. (2005). *Положај Срба у Словенији*, Научни скупови, књига СХ, Одељење Друштвених наука, књига 25, САНУ, Београд.

- Мал, Ј. (1924). *Ускочке сеобе и словенске покрајине – повест насеобина с културно-историјским приказом*, Српски етнографски зборник, књ. XXX (18), Љубљана: Српска краљевска академија
- Medvešek, M., Brezigar S., Vešter R. (2009). *Položaj priseljencev in potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije na trgu dela v Sloveniji*, Razprave in gradivo 58, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Милованчев, Н. (2004). *Досељавање и живот Срба на подручју данашње Словеније од XV до почетка XX века*, Беседа – Часопис за културу, број 4, година IV, Друштво Српска заједница, Љубљана.
- Огњановић, Д. (1997). *Поглед кроз прошлост и виђење будућности Срба у Белој Крајини*, Срби у Словенији – зборник радова са Конференције одржане 8. и 9. јуна 1996. године у Сремским Карловцима, Светска српска заједница, Београд.
- Першич, Ј. (1997). *Ускоци у словеначким земљама*, Срби у Словенији – зборник радова са Конференције одржане 8. и 9. јуна 1996. године у Сремским Карловцима, Светска српска заједница, Београд.
- Скарић, В. (1924). *Одакле су жумберачки Ускоци*, Гласник Географског друштва, (10).
- Терсеглав, М. (1989). *Прилог проучавању духовне културе белокрањских Срба*, Прилози проучавању етничког идентитета – зборник радова, Етнографски институт, књ. 20, САНУ, Београд.
- Filipović, S. M. (1970). *Srpska naselja u Beloj krajini (u Sloveniji)*, Radovi, knjiga XXXV (12), Sarajevo: ANU BiH
- www.spc.rs
www.stat.si
www.stat.si/popis2011/doc/zgibanka-SLO-var2_koncna.pdf
www.inv.si

Irena Medar-Tanja

BELA KRAJINA – SERBIAN INDIGENOUS OASIS IN SLOVENIA

Summary

The main problem of the Serbian community in Slovenia is that the state did not recognize it as a minority, although the existence of indigenous communities in Bela Krajina region, with its historical base is making contribution for their better position and status. It is evident how dramatic situation is in the case of Bela Krajina, which resisted assimilation processes for centuries, and for the next fifty to one hundred years, this population will be completely assimilated. Industrialization and reducing agriculture contributed to the assimilation process, as well as the process of resettlement of rural people to the cities. However, negligence of ethnic and cultural characteristics of indigenous groups living on the territory of Slovenia since 16 century is the main cause of the assimilation. The suspension of school in the Serbian language, the lack of regular church practice, a sense of disconnectedness with the priests who come here once a month, the lack of associations that would deal with some aspects of the preservation of identity, in addition to the indifference of the state and the homeland, are only some of the causes of rapid assimilation in the region.